

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta
katedra primární pedagogiky

**ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA
V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH REGIONU
PRAHY 9**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Jana Skýbová**

Autor diplomové práce: **Hana Králová**

Studijní obor: předškolní pedagogika

Forma studia: kombinované

Diplomová práce dokončena: březen 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury.

V Praze dne.....

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se na mém úsilí napsat tuto diplomovou práci podíleli.

V první řadě patří poděkování vedoucí mé diplomové práce RNDr. Janě Skýbové.

Dále děkuji PaedDr. Mileně Soběslavské CSc. z odboru školství Magistrátu hlavního města Prahy, která mi ochotně poskytla koncepce a dokumenty týkající se EVVO.

Také respondentky zaslouží poděkování, neboť bez jejich pomoci bych téma diplomové práce nemohla zpracovat.

A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým nejbližším (rodině i rodičům) za jejich trpělivost, shovívavost a morální podporu.

Obsah

ÚVOD A CÍLE	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Cíl teoretické části diplomové práce	11
1.2 Vymezení základních pojmů	11
1.3 Přehled poznatků z odborné literatury	14
1.4 Legislativa ČR se vztahem k EVVO	21
1.5 Národní koncepce a strategické dokumenty týkající se EVVO	23
1.6 Usnesení Rady hlavního města Prahy týkající se EVVO 27	
1.7 Další zdroje informací	30
1.7.1 Ústřední orgány státní správy podílející se na EVVO v oblasti školství	30
1.7.2 Magistrát hlavního města Prahy	31
1.7.3 Odborné školské instituce	31
1.7.4 Nestátní neziskové organizace na území hlavního města Prahy	33
2 PRAKTICKÁ ČÁST	35
2.1 Cíl praktické části diplomové práce	35
2.2 Základní charakteristika výzkumu	35
2.2.1 Cíl výzkumu	35
2.2.2 Obsah výzkumu	36
2.2.3 Prostředí výzkumu	37
2.2.4 Volba výzkumného nástroje	37
2.3 Bližší charakteristika výzkumného nástroje	38
2.3.1 Koncipování dotazníku	38
2.3.2 Administrace dotazníků	38
2.3.3 návratnost dotazníků	39
2.3.4 Vyhodnocení dotazníků	39
2.4 Jednotlivé položky dotazníku	40

2.5	Vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku.....	42
2.6	Vyhodnocení dotazníků pomocí SWOT analýzy	54
2.7	Potvrzení nebo vyvrácení stanovených pracovních hypotéz	60
3	PROJEKT	63
4	DISKUSE	64
5	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
	PŘÍLOHY	73

Klíčová slova:

- environmentální výchova a vzdělání
- udržitelný rozvoj
- akční plán rozvoje
- ekologie
- koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen EVVO)

Key words:

- Environmental education
- Sustainable progress
- Action plan of the progress
- Ecology
- Environmental education and further education conception

Anotace:

System školství je prostředkem, který může v určitém časovém období cíleně oslovit každého jedince české populace a ovlivnit jeho myšlení, jednání a chování. Škola poskytuje nejen základní soustavu znalostí a dovedností, ale ovlivňuje žáky svým vzdělávacím programem a svým celkovým působením. To platí také pro oblast environmentálního vzdělávání a výchovy. Rámcový program pro předškolní vzdělávání v oblasti s názvem „Dítě a svět“ pomáhá vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.

Cílem této diplomové práce je zhodnocení úrovně environmentální výchovy v mateřských školách regionu Prahy 9. Pomocí dotazníkového šetření zjišťuji, v jaké míře a v jaké podobě je environmentální výchova začleňována do školních vzdělávacích programů.

Annotation:

The school education system can address each person in his or her particular life phase and influence human thinking and behaviour. The school education system not only provides pupils and students with the basic knowledge and skills, but has a significant influence on them with its general education programme. This general influence can be related to the environmental education area as well. The “Child and the world” pre-school education framework programme helps educators with the creation of basics of children’s open and responsible attitudes to the living environment.

The aim of this diploma thesis is the evaluation of environmental education level in infant school at Prague 9. I used the questionnaire investigation to identify the extent of the application of the environmental education in school education programmes.

ÚVOD A CÍLE

V posledním století působí na naši planetu příliš mnoho změn, je vystavena stále většímu poškození. Lví podíl na zásazích do jejího nynějšího vývoje má především lidský faktor a právě člověk poškozuje to, na čem je a vždy bude existenčně závislý. Největší „vinu“ na současné situaci má konzumní a příliš pasivní způsob života.

Co tedy bude úspěšnější strategií: věnování pozornosti zkvalitňování teoretického ekologického vzdělávání dospívajících a dospělých, nebo preventivní hledání možností, jak u dětí odmala rozvíjet perspektivnější styl života?

Předškolní věk je z hlediska vytváření vztahu k přírodě nejdůležitějším senzitivním obdobím. Právě využití a rozvíjení přirozené vitality dětí a kontakt s pestrým a hodnotným živým přírodním prostředím je základem tělesného a duševního zdraví našich dětí. V opačném případě hrozí dětské populaci pasivní a nucené konzumování zprostředkovaných informací o skutečném životě s budoucími celospolečenskými důsledky.

Již přes třicet let se snažím u dětí v mateřské škole podnítit vztah k přírodě, ukazovat jim cestu jak přírodu poznávat a chránit. Vyhledávám zajímavé a podnětné akce a semináře, na kterých se setkávám s lidmi, kterým není výchova nové generace lhostejná. Diskutujeme, porovnáváme výsledky své práce, vyměňujeme si zkušenosti i odbornou literaturu se svými projekty. Společně hledáme cestu, jak vychovávat nejen současnou i budoucí

generaci k zodpovědnému přístupu ke stále se zhoršujícímu životnímu prostředí ale i jak a kde vzdělávat pedagogy.

Často se setkávám s kolegyněmi z celé republiky i ze zahraničí, s ředitelkami i s učitelkami základních i mateřských škol. Svými odbornými poznatky přispívají také pracovníci z Ekologických center i zástupci odboru Magistrátu hl.města Prahy. Nikdy ale nebyla přítomna žádná kolegyně ředitelka z mateřské školy v Praze 9.

Položila jsem si tedy několik otázek a na jejich základě si stanovila **pracovní hypotézy**:

H1 Předpokládám, že kolegyně ředitelky z Prahy 9 považují environmentální výchovu v mateřských školách za nezanedbatelnou a proto jí spolu se svými učitelkami zařazují do výchovně vzdělávacích programů škol.

H2 Předpokládám, že ředitelky mateřských škol v Praze 9 znají základní právní dokumenty a legislativu v oblasti EVVO a dále se vzdělávají v centrech a subjektech zabývajících se touto problematikou.

H3 Nepředpokládám, že každá mateřská škola v regionu Prahy 9 má ideální podmínky k realizaci EVVO na svém pracovišti.

Formou dotazníkového šetření jsem se rozhodla oslovit ředitelky 25 mateřských škol regionu Prahy 9, zjistit úroveň environmentální výchovy na školách pod jejich vedením a v případě zájmu nabídnout svoji pomoc.

Dále bych ráda porovnala výsledky tohoto dotazníkového šetření se závěry Situační analýzy vystihující současný stav EVVO na území hlavního města Prahy (analýza je součástí materiálu s názvem Krajská koncepce EVVO hlavního města Prahy) a se závěry z Výroční zprávy o stavu koncepce a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy za školní rok 2004/2005.

Jedním z cílů bude i vytvoření praktického projektu EV pro mateřské školy s aplikací zásad EV v praxi.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Cíl teoretické části diplomové práce

Cílem teoretické části diplomové práce je přiblížení a vysvětlení základních pojmů této problematiky. Pomocí poznatků z odborné literatury, legislativy a dalších zdrojů informací jsou objasňovány historické i současné kontexty EVVO v naší republice.

1.2 Vymezení základních pojmů

Vysvětlením základních pojmů se zabývá Malý ekologický a environmentální slovníček autorů Máchala, Hustáka a Slámové (7, str.16):

Ekologie je věda zkoumající vzájemné vztahy mezi živými organismy i vzájemné vztahy těchto organismů k jejich životnímu prostředí; nauka o souvislostech v přírodě; věda o ekosystémech.

Ekologie člověka je věda, která studuje vývoj vzájemných vztahů mezi člověkem a přírodou.

Ekologická výchova je v nejširším slova smyslu veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: **zvyšovat spoluzodpovědnost** lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí; rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, **utvářet ekologicky hodnotové orientace**, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na

nekonzumní, duchovní kvality lidstva. **V praktické pedagogické činnosti** jde o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézat lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu ke všemu životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.

Environmentální - znamená vztahující se **k životnímu prostředí** (z angl. environment = prostředí, životní prostředí).

EVVO se rozumí:

- a) předávání soustavy znalostí a dovedností týkajících se zákonitostí biosféry, vztahů člověka a životního prostředí, problémů životního prostředí z globálního i lokálního hlediska a možností i způsobů dosažení udržitelného rozvoje
- b) rozvinutí schopností uvažovat v souvislostech a chápat interakci přístupů ekologických, technicko technologických, ekonomických i sociálních
- c) podněcování aktivity a tvořivosti zaměřené k žádoucímu jednání
- d) ovlivňování vztahu k přírodě, odpovědnosti za jednání vůči prostředí, ohleduplnosti a spolupráce v mezilidských vztazích
- e) působení na utváření hierarchie životních hodnot a celkového životního stylu ve smyslu potřeb udržitelného rozvoje (17, str.1)

Trvale udržitelný způsob života je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to ve všech časových horizontech. Je to způsob života, který hledá

rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím (6, str.40)

Výstižněji tento pojem definuje § 6 zákona č.17/1992 Sb., o životním prostředí: „**Trvale udržitelný rozvoj společnosti** je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“

Životní prostředí: právní definice je uvedena v § 2, zákona č.17/1992 Sb., o životním prostředí: „**Životním prostředím** je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“

Výše uvedený zákon dále v § 9 charakterizuje životní prostředí takto: „**Ochrana životního prostředí** zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů, organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku.“

1.3 Přehled poznatků z odborné literatury

Text, který následuje, věnuje pozornost počátkům snah o vytváření zdravého životního stylu a tomu, jak byl v minulosti realizován především zásluhou školy a školní výuky. S výchovou ke zdravému životnímu stylu pak souvisí i druhý problém, kterým se text zabývá. Je jím i mimořádný význam, který v minulosti přikládala škola a celá pedagogická teorie i praxe pozitivnímu vztahu škol, učitelů a žáků k přírodě a vlivu přírody na formování žákovy osobnosti.

Pozitivní vztah k přírodě vycházel v českém školství přímo z myšlenek a díla J.A.Komenského. Jeho dodnes nedoceněný biocentrismus představuje filosofické a etické myšlenky kladoucí do popředí přírodu, resp. zachování podmínek pro zachování existence všech živých organismů planety Země.

„Snílek Komenský, tolik toužící po nalezení harmonie mozku a srdce, myšlenky i svědomí, onen pozapomenutý Komenský se však do současnosti vrací jako dávný oponent Descarta s aktuální a nanejvýš naléhavou výzvou. Máme-li přežít, pak obnova rovnováhy mezi lidskou tvořivostí a vírou, právě tak odpovědnost každého za stav světa jsou kardinálním předpokladem úspěšného obratu. V tomto smyslu je svědomí stav duše, nikoliv jen skvěle pracující hlavy...“ (6, str.12)

V 19.století byla učiteli obecně přijímána myšlenka **„přirozené výchovy ve shodě s přírodou“**. Po roce 1869, kdy byla uzákoněna povinná osmiletá školní docházka, došlo k masovému budování školních zahrad, kterým byl ve školských předpisech připisován mimořádný význam. Školní zahrada byla

považována „za jeden z nejdůležitějších a nejprospěšnějších prostředků k vzdělávání lidu“. Předpisy současně stanovily, jak mají být školní zahrady financovány a jak členěny. O jejich rozvoji svědčí číselný údaj z roku 1904. Z celkového počtu 4992 obecných škol v Čechách nemělo školní zahradu pouze 772 .

Velký význam byl školním zahradám přikládán v estetické výchově, bylo zdůrazňováno, že jejím nejvlastnějším posláním je vzbuzovat u žáků zájem o přírodu a její život a krásy. Měla odpovídat geografickému místu, v němž byla zařízena, a neměly se v ní budovat žádné náhražky cizokrajné přírody. Byly stanoveny i nejmenší možné výměry v závislosti na velikosti a typu školy. Práce na školní zahradě se stávala nejpřirozenějším prostředkem pracovní výchovy a její význam byl spatřován ve zjemňování dětské povahy a v pochopení ceny a hodnoty práce vlastní i cizí. Velká pozornost se věnovala ve školách i ochraně zvířat před týráním žáky, což považovali učitelé za důležitý bod v mravní výchově.

Jako předchůdci mateřských škol byly zakládány opatrovny. První byla v Praze roku 1832 otevřena „Školka“ vedená J.Svobodou, kde většinu času trávily děti venku. Také zde byl již zdůrazňován význam přírody pro výchovu.

Po založení první mateřské školy v Praze roku 1869 vydalo ministerstvo v roce 1872 nařízení ohledně vyučování podle školského způsobu a odmítání her, v nichž se ubližuje zvířatům - děti měly být vedeny k lásce k živým tvorům. Většina zaměstnání probíhala venku, jednak z důvodu malých místností ale i pro pochopení mimořádného zdravotního významu pobytu na čerstvém vzduchu.

Dalším významným průkopníkem byl J.F. Kodym, který sepsal *Zásady zdravého životního stylu*. Ty pak byly prezentovány na školách ve formě závěsného obrazu.

Na výstavě ve Vídni, v roce 1873, byly představeny tři pedagogické novinky: zřízená „učebna pro dívčí ruční práce, dílna pro chlapecké ruční práce a školní zahrada členěná na květnici, zelnici a pokusná pole“.

V následujících letech dochází k velkému rozvoji školních zahrad, a to i v mateřských školách, kde mají pro zahradničení děti již patřičné vybavení – malé trakaře, lopatičky, hrabičky, konvice na zalévání. Často děti vycházely i do okolní přírody, potom rozmlouvaly o viděném, kreslily zvířata a rostliny. Mnohé školy provozovaly vedle školních zahrad i zahrady zoologické – chlapecká škola na Žižkově vlastnila 70 zvířat. Zcela běžný byl v Praze i chov bource morušového – ředitel vinohradské školy (pověřený pedagogickým dohledem nad mateřskými školami) byl předsedou hedvábnické jednoty. Velmi se rozvinulo také včelařství.

Práce na školních zahradách se stává jedním z nejvýznamnějších pedagogických přístupů. Navíc přibližuje školu rodičům - ti vidí, že se děti učí praktickým a užitečným věcem a že si ze školní zahrady přinášejí sazenice, vypěstovanou zeleninu apod.

Sjezd učitelů v roce 1920 řešil mimo jiné také úkoly mateřských škol, především „*Jak pěstovati tělo i duši dítěte*“:

...osnovou práce jsou roční období se vším, co přináší dítěti
...škola mateřská co nejvíce čerpá venku v přírodě a z přírody pracuje pro domov
...má místnosti pro hry, reje, má zahradu i sad..
...má pracovnu, kde dítě dělá z hlíny nebo jiného materiálu hračky a pomůcky, má zahradu s květy, s trávou, s pískem, chlívky s králíky a jinými zvířaty, hřiště s příkopy a kameny...
...pobyt v přírodě, na vzduchu a tělesný pohyb je tu nejpřirozenější a nejžádoucnější.
Vedle pískového hřiště jest hřiště travnaté, pahrbkovité, s roztroušenými keři a stromy, též s ovocnými...
...ideálem je přirozený potůček, budka pro krmení ptactva, záhony pro zahradničení. Má místo pro kamení, cihly a podobné poklady, kůlnu pro zahradnické nářadí...

Jeden z oficiálních požadavků sjezdu učitelů zněl: „*stálá příležitost ke styku s přírodou a okolím.*“ (12, str.83 – 84)

V roce 1930 vydává Ida Jarníková *Výchovný program mateřských škol*, který obsahuje komplexní výchovné působení formou projektů. Myšlenka projektové metody vznikla již na počátku století ve Spojených státech a u nás byla v období reformní pedagogiky v mateřských školách často využívána. Ida Jarníková ji charakterizuje takto:

„Základem metody projektu ve výchově jest volný výběr předmětů, jež pak děti propracují, užívajíce přitom vlastního bádání, pomůcek a pomoci vychovatelovy. To vlastně ve věku

předškolním jest obvyklé denní zaměstnání dětí a musí tu býti základem výchovy, neboť jest to nejpřirozenější cesta. Vychovatel jen pomáhá zájmům dítěte a hledí jich využít k cílevědomé výchově.“ (13, str.127)

Ukázku podkladového materiálu Idy Jarníkové pro projekt „Voda“ uvádím v příloze diplomové práce.

Základní principy ekologické výchovy shrnuje Dr.Horká v roce 1994 v pojednání o možnostech v mateřských školách takto:

- 1. Ekologická výchova překonává dílčí znalosti o jednotlivých složkách životního prostředí a paralelní zkoumání přírody a společnosti, zamezuje roztržitosti a izolovanosti poznatků o přírodě a společnosti.*
- 2. Je uměním kritického úsudku, vede k permanentní diskusi o našem vlastním obrazu světa a k soustavnému přehodnocování našich návyků a činností. Žádá sebereflexi vlastního jednání a chování spojenou s procesem sebepoznání a sebehodnocení.*
- 3. Má komplexní charakter, z něhož vyplývá potřeba celistvosti globálního přístupu k pochopení vztahů, časových a prostorových souvislostí různých jevů a problémů životního prostředí.*
- 4. Má kořeny ve vlastní životní zkušenosti. Vyžaduje poznání, pochopení, prožívání, orientaci na jednání – z toho vyplývá potřeba vyučovat a učit „živě“ v přímém kontaktu s přírodou, včetně praktického tréninku modelových situací. (6, str.22)*

V současnosti zpracovává environmentální výchovu v mateřských školách Rámcový program pro předškolní

vzdělávání. Podrobněji se zmiňují o tomto dokumentu v následujícím oddílu s názvem „Legislativa České republiky se vztahem k EVVO“.

Také některé časopisy určené učitelům se zabývají touto problematikou. Jedním z nich je i týdeník Učitelské noviny, který ve svém článku „Vzdělání pro udržitelný rozvoj a dekáda OSN“ uvádí:

„Termín „udržitelný rozvoj“ se již přibližně čtvrt století prosazuje do nejdůležitějších mezinárodních dokumentů, je jednou z významných priorit v EU a v listopadu minulého roku byla i u nás přijata „Strategie udržitelného rozvoje České republiky“.

Světový Summit Země organizovaný OSN v Johannesburgu v roce 2002 potvrdil, že jedinou pozitivní perspektivou lidské společnosti je udržitelnost rozvoje, ale zároveň naznačil, že „ekologické osvícenství“ spočívající v důsledném propojování environmentálních, ekonomických a sociálních aspektů nelze dosud vždy očekávat ani od politických elit, ani od mnoha kapitánů ekonomiky.

Potřebu vzdělávat a vychovávat k odpovědnosti vůči přírodě a společnosti, vůči zachování podmínek pro existenci života, formulovaly na globální úrovni již v roce 1977 ve Tbilisi a poté v roce 1993 v Torontu světové konference UNESCO a UNEP, vzdělávání pro udržitelný rozvoj označilo za svou prioritu jednání ministrů školství států OECD a její nezbytnost v celoživotním vzdělávání je už dlouho uznávána ve státech EU.

Od 1.ledna 2005 vyhlásilo OSN dokonce Desetiletí vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Na těchto i mnoha dalších platformách je velmi zdůrazněna role školy jako instituce, která může dlouhodobě, systematicky, promyšleně a vhodnými způsoby

ovlivňovat utváření potřebných kompetencí celé populace – tj. poskytnout soustavu znalostí, spojovat je s dovednostmi, usilovat o žádoucí návyky, rozvíjet schopnosti, působit na formování životního stylu, v němž by udržitelnost rozvoje představovala i etický imperativ.

Pokud jde o naši republiku, je potřeba připomenout alespoň zákon 123/98 Sb. O právu na informace o životním prostředí, v jehož vloni novelizovaném znění je nadále zakotvena povinnost školství poskytovat soustavu znalostí potřebných z hledisek udržitelného rozvoje, dále Státní program EVVO v České republice a na něj navazující krajské koncepce EVVO, kde je rovněž v působení na děti a mládež prvořadé místo vyhrazeno vždy škole.

V ní rozhodující (a stále často nedoceňovanou) roli zaujímá učitel, který může děti a mládež ovlivňovat nejen obsahem učiva a volenými metodami a formami, ale také svou osobností.“ (18, str.25)

1.4 Legislativa ČR se vztahem k EVVO

- **zákon č.123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, § 13 Osvěta, vzdělávání a výchova veřejnosti v oblasti životního prostředí**
- **zákon č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím**
- **zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**
- **zákon č.17/1992 Sb., o životním prostředí**
- **zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti 1.1.2005**
- **usnesení vlády č.991/2003 k plnění usnesení vlády ze dne 23.října 2000 č.1048, o Státním programu EVVO v České republice, s přílohou Akční plán na léta 2004 - 2006**
- **usnesení vlády č.343/2003 o Koncepci státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007 a k Závěrečné zprávě o plnění Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002**
- **usnesení vlády č.113/2001 o Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha)**

- **Metodický pokyn k EVVO ve školách a školských zařízeních** č.j.: 32 338/ 2000 – 22 obsahující úvodní ustanovení a definici EVVO, její program, přehled institucí zaměřených k EVVO v resortu školství, mládeže a tělovýchovy. Dále pak doporučený postup pro školy a školská zařízení a návrh náplně práce koordinátora EVVO.
- **Soubor pedagogicko – organizačních informací pro školy na školní rok 2005/2006** č.j. 12295/2005- 20 pojednává o zahájení programu OSN „Desetiletí pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji“ a o Strategii udržitelného rozvoje České republiky schválené vládou ČR koncem roku 2004. V závěru je otištěna Vyhláška č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků § 9.
- **Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje sítě a o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v hlavním městě Praze za školní rok 2004/2005** (kapitola „ Předškolní vzdělávání“ a „EVVO“).

1.5 Národní koncepce a strategické dokumenty týkající se EVVO

Vláda české republiky vydala dne 8.října 2003 usnesení č.991 k plnění usnesení vlády ze dne 23.října 2000 č.1048, o **Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice**. Stěžejním cílem je zvýšení povědomí a znalostí obyvatel o životním prostředí a přijetí zodpovědnosti za stav životního prostředí na všech úrovních – od jednotlivce po celou společnost.

Součástí Státního programu EVVO je **Akční plán** (jako součást implementace Směrnice č.90/313/EHS, o svobodě přístupu k informacím o životním prostředí, která byla nahrazena Směrnicí č.4/2003), který je aktualizován vždy po třech letech.

Akční plán na léta 2004/2006 obsahuje body týkající se podpory regionálních a místních systémů EVVO formou:

- a) *tvorby regionálních a místních koncepcí EVVO*
- b) *realizace regionálních a místních systémů EVVO*
- c) *nabízení metodické pomoci*
- d) *podporování informovanosti a spolupráce krajů, měst a obcí*

Kapitola s názvem „*Děti, mládež, pedagogičtí a odborní pracovníci*“ stanovuje úkol:

- *cíleně podporovat další vzdělávání pedagogických pracovníků pro oblast EVVO a udržitelného rozvoje. Využít k tomu např. Rozvojové programy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků*

- *zohlednit EVVO v připravovaném profilu absolventa VŠ studijních programů pro přípravu pedagogických pracovníků*
- *formulovat standarty vzdělávání pedagogických pracovníků v EVVO na základě minimálního všeobecného základu znalostí a dovedností studentů učitelství o životním prostředí, udržitelném rozvoji a environmentální výchově:*
 - a) v dalším vzdělávání řídicích pracovníků ve školství*
 - b) v dalším vzdělávání všech pedagogických pracovníků*

V předchozím **Akčním plánu Státního programu na léta 2001/2003** byl (pro zajímavost) ve stejné kapitole ještě navíc vytyčen cíl:

- *začlenit cíle a úkoly environmentálního vzdělávání a výchovy do rámcového programu pro předškolní vzdělávání*
- *pro zajištění environmentálního vzdělávání a výchovy ve školách a školských zařízeních podporovat celostátní a regionální akce zaměřené na předávání zkušeností a využívání CEV/SEV, osvětových a kulturně vzdělávacích zařízení aj.*
- *začleňovat aspekty environmentálního vzdělávání a výchovy ve smyslu (trvale) udržitelného rozvoje do všech nově vznikajících rámcových vzdělávacích programů*
- *připravit návrh pro práci metodiků EVVO z řad stávajících pedagogů a jejich vzdělávání*

Státní politika životního prostředí

EVVO patří mezi multidisciplinární obory prosazující právo na informace a vzdělávání v oblasti životního prostředí. Aktualizace státní politiky životního prostředí byla schválena dne 17.3.2004 usnesením vlády č.235.

Státní program ochrany přírody a krajiny

V programovém prohlášení ze dne 21.ledna 1998 se vláda České republiky přihlásila k principu trvale udržitelného rozvoje.

Akční plán zdraví a životního prostředí České republiky (NEHAP) byl schválen usnesením vlády č.810/1998. NEHAP úzce souvisí s dalšími dokumenty, zejména se Státní politikou životního prostředí a Národním programem zdraví.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha

V úvodu dokumentu se hovoří o integrující se vzdělávací soustavě, kde je vedle sociální, kulturní, politické a hospodářské oblasti zahrnuto i životní prostředí. V kapitole věnované předškolnímu, základnímu a střednímu vzdělávání dokument připomíná nové trendy, které se ve výuce objevují, jako například environmentální výchova.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007

Koncepce byla přijata dne 7.dubna 2003 usnesením vlády č.343. Problematice EVVO se věnuje zejména kapitola 1.3.11 Mládež a životní prostředí. V části 2.2 Směry působení státní politiky v jednotlivých oblastech je hlavní důraz kladen na EVVO.

Rámcový program pro předškolní vzdělávání

Vzdělávací oblast, věnující se environmentální problematice, nese název „**Dítě a svět**“. Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v této oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje

nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu. a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.

Mezi dílčí vzdělávací cíle patří:

- *seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu*
 - *vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním a technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách*
 - *poznávání jiných kultur*
 - *počopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit*
 - *osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy*
 - *rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách*
 - *rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám*
 - *vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí*
- (19, odd.5.5)

1.6 Usnesení Rady hlavního města Prahy týkající se EVVO

Pro obyvatele Prahy byla vypracována **Krajská koncepce EVVO pro hlavní město Prahu**, která vyplývá z usnesení Rady hl.m.Prahy č.1741 ze dne 22.října 2002 a z úkolů státního programu EVVO a dalších legislativních předpisů, v nichž je zakotveno rozhodnutí podporovat a vytvářet podmínky pro EVVO, ta je chápána jako souhrn aktivit a činností, které mají vést:

- *k poznání životního prostředí města a příměstské krajiny, k vytváření možností přímého kontaktu s přírodním a přírodě blízkým prostředím ve městě a okolí*
- *k budování a posilování kladného vztahu obyvatel, organizací, firem a institucí k životnímu prostředí regionu jako celku i k jednotlivým přírodním prvkům, které jsou jeho součástí*
- *k volnému šíření informací o stavu a vývoji životního prostředí, o ochraně přírody a krajiny a odborných poznatků a zásad péče o prostředí města a jeho složky*
- *k systematické spolupráci všech subjektů zapojených do procesu výchovy, k vytváření zpětné vazby k činnostem, k zabezpečení odborně fundovaných aktivit, které však budou přístupné a srozumitelné i laické veřejnosti*
- *k posilování zodpovědného přístupu občanů ke svému prostředí i zdraví, k pochopení principů a nezbytnosti přechodu k udržitelnému rozvoji a k přesvědčení o vlastní odpovědnosti v tomto směru (šetrné nakládání se surovinami a přírodními zdroji, účelné a ohleduplné využívání veřejných ploch atd.)*
- *k podpoře výchovy dětí a mládeže, která povede k osvojení vhodných dovedností a návyků pro budoucí rozhodování a život jedince*

- *k podpoře vzdělávání veřejnosti se zaměřením na proces získávání vědomostí a dovedností vedoucích ke schopnosti kvalifikovaného řešení dílčích problémů prostředí velkoměsta*
- *k trvale udržitelnému rozvoji regionu s vyváženými ekonomickými, sociálními a ekologickými hledisky a ke spoluúčasti veřejnosti na plánování, přípravě a realizaci těchto činností, staveb a strategií*
- *k prezentaci případných úspěšných modelových příkladů na území hl.m.Prahy, které by mohly v budoucnu být motivací pro rozšíření procesu na další území ČR.*

Výše uvedené cíle a úkoly jsou zohledněny v návrhové části koncepce.

Zkrácenou verzi, určenou pro veřejnost, vydalo hlavní město Praha v roce 2005 pod názvem „**Praha a ekologická výchova – koncepce EVVO na území hlavního města Prahy pro roky 2005 – 2015**“. Tento materiál má význam z hlediska systematického a dlouhodobého působení na obyvatele Prahy prostřednictvím činností, které jsou důležité pro prevenci poškozování a ochranu životního prostředí na území hl.m.Prahy. Zároveň by měla být důležitou součástí systému přispívajícímu k udržitelnému rozvoji území Prahy.

Koncepce se skládá ze dvou základních částí:

- a) analytické, která popisuje současný stav EVVO na území hlavního města a z částí
- b) návrhové, která obsahuje návrh prioritních oblastí a dále návrhy opatření a konkrétních aktivit

Účelem koncepce je naplňovat výše zmíněná usnesení vlády České republiky a definovat obsah a zabezpečení komplexního a funkčního systému EVVO v hlavním městě Praze tak, aby mohly být naplněny povinnosti kraje v přenesené i samostatné působnosti, dané právními předpisy pro tuto oblast.

EVVO má přispívat k uvědomění a přijetí zodpovědnosti všech obyvatel hlavního města Prahy za stav životního prostředí. Má vytvářet podmínky pro konkrétní zapojení jednotlivce do ochrany životního prostředí. V mnoha směrech se prolíná s prací s veřejností v oblasti životního prostředí, není tedy možné určit mezi nimi přesnou hranici. Jedním ze společných rysů EVVO a práce s veřejností je přímé zapojení obyvatel do rozhodování v oblasti ochrany životního prostředí.

Vize koncepce spočívá v myšlence, že v roce 2015 obyvatelé hlavního města Prahy budou mít povědomí a kvalitní znalosti o EVVO, budou jednat v souladu s principem udržitelného rozvoje a budou si vědomi odpovědnosti za ochranu životního prostředí.

1.7 Další zdroje informací

1.7.1 Ústřední orgány státní správy podílející se na EVVO v oblasti školství

Ústřední orgány státní správy podílející se na EVVO v oblasti školství poskytují vedle odborné a metodické pomoci také grantové prostředky na praktickou realizaci EVVO. Jedná se tak o významný doplněk financování aktivit EVVO na území hlavního města Prahy i ostatních regionů.

Mezi nejvýznamnější ústřední orgány se zaměřením na oblast EVVO patří:

- **Ministerstvo životního prostředí** vyhlašuje grantová řízení v oblasti EVVO dětí a mládeže pro nestátní neziskové organizace, vede videotéku, jejíž pořady jsou využívány ve školách všech stupňů pro doplnění a oživení učiva.
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy** v oblasti EVVO vydává metodické pokyny pro školy a školská zařízení, ty pak informují a doporučují postupy při jejich realizaci ve školách. Současně vypisuje výběrová řízení, kterými finančně podporuje aktivity zaměřené na EVVO v regionálním školství (další vzdělávání pedagogických pracovníků, metodická podpora škol, vytváření sítí škol apod.)

1.7.2 Magistrát hlavního města Prahy

- **Odbor školství Magistrátu hlavního města Prahy**
- **Odbor životního prostředí Magistrátu hlavního města Prahy**

1.7.3 Odborné školské instituce

Ve většině případů poskytují služby a metodickou pomoc při realizaci EVVO na školách a v mimoškolní výchově. Disponují též dostatečným množstvím odborníků pro případné poradenství v této oblasti.

Mezi odborné školské instituce se sídlem na území hlavního města Prahy patří:

- **Institut národního vzdělávání**, který nahradil Pedagogické centrum
- **Institut dětí a mládeže** (dále IDM) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) je příspěvkovou organizací přímo řízenou MŠMT. IDM je možné charakterizovat jako účelové odborné zařízení v oblasti naplňování úkolů, vyplývajících z Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007, a dále realizaci doporučení, vztahujících se k dalším přijatým dokumentům (Úmluva o právech dítěte apod.). Spolupracuje též s institucemi státní nebo veřejné správy, s nestátními neziskovými organizacemi a se soukromými subjekty v České republice i v zahraničí.

- **Výzkumný ústav pedagogický v Praze** je resortním výzkumným ústavem MŠMT České republiky, jeho přímo řízenou organizací. Odborná činnost ústavu se zaměřuje na oblasti předškolního, základního a středního všeobecného vzdělávání a na vzdělávání dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami. Ústav spolupracuje s mateřskými, základními, středními a vysokými školami, resortními institucemi, zahraničními institucemi odborného zaměření a mezinárodními organizacemi zabývajícími se zejména koncepčními otázkami výchovy a vzdělávání dětí a mládeže a problematikou hodnocení výsledků ve vzdělání.
- **Vysoké školy** – některé z nich zajišťují přednášky z oblasti ochrany životního prostředí a environmentální výchovy a vzdělávání v rámci svých studijních programů, nebo zajišťují přípravu pedagogických pracovníků v této oblasti. Mezi vysoké školy, které se zabývají problematikou EVVO patří především:
 - Univerzita Karlova – Centrum pro otázky životního prostředí UK
 - Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
 - Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Na Pedagogické fakultě UK je zavedeno specializované studium v rámci Celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků. Cílem kurzů Celoživotního vzdělávání na území hlavního města Prahy je rozvoj vědomostí a praktických i intelektuálních dovedností v oblasti EVVO, které by vedly nejen k trvale udržitelnému rozvoji hlavního města ale prostřednictvím učitelů působily na žáky, studenty a rodiče za účelem vytváření

kladné orientace a vědomí zodpovědnosti za stav prostředí a přírody hlavního města.

1.7.4 Nestátní neziskové organizace na území hlavního města Prahy

- **Toulcův dvůr**, středisko ekologické výchovy hlavního města Prahy. Ekologicko – výchovný areál slouží pro praktickou aplikaci environmentální výchovy a zvyšování ekologické informovanosti. Od roku 2004 je v provozu Mateřská škola Semínko, o.p.s., středisko se také intenzivně zabývá spoluprací s rodinami s dětmi do tří let (klub Mateřídouška). Na osmi hektarech plochy se nachází komplex památkově chráněných budov, přírodně zajímavá společenstva a zelené obhospodařované plochy. Součástí areálu je hospodářský dvůr s domácími zvířaty.
- **Ekocentrum Podhoubí** navazuje na činnost občanských sdružení Ekola Praha a Živá Planeta, sídlí v budově MŠ v Palmetové ulici v Praze - Komořanech. Nabízí základním i mateřským školám ekologické výukové úkoly včetně terénních programů v lese, pro zájemce o environmentální výchovu pořádá semináře a vydává pomůcky a metodické materiály. V rámci sociálních projektů pořádá i akce pro veřejnost.
- **Sdružení Tereza** je nevládní nezisková organizace s celostátní působností, která pomáhá dětem a mládeži vytvářet zdravé prostředí pro život a stát se zodpovědnými a aktivními členy občanské společnosti. Věnuje se tvorbě a koordinaci školních projektů, dalšímu vzdělávání pedagogických pracovníků,

přípravě a vedení výchovných programů, tvorbě výukových materiálů a pořádá akce pro veřejnost.

- **Sdružení Mladých ochránců přírody Českého svazu ochránců přírody** – Centrum pro děti a mládež zajišťuje, koordinuje, organizuje veškerou práci kolektivu Mladých ochránců přírody. Mnoholetá úspěšná činnost tohoto sdružení byla v roce 2004 oceněna MŠMT přiznáním statutu „Uznaná nestátní nezisková organizace pro oblast práce s dětmi a mládeží ve volném čase“.

A dále Český svaz ochránců přírody (ČSOP), Klub ekologické výchovy (KEV), Společnost pro udržitelný život (STUŽ), Junák – svaz skautů a skautek ČR, Pionýr, Asociace turistických oddílů mládeže ČR, Hnutí Brontosaurus, Agentura Koniklec, Arnika, Nadace na ochranu zvířat atd.

V Praze působí i další specializované organizace, které se věnují mimoškolní EVVO dětí a mládeže – Národní a Náprstkovo muzeum, ZOO Praha, Hvězdárna a planetárium, Botanická zahrada a jiné.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Cíl praktické části diplomové práce

Cílem praktické části diplomové práce je prostřednictvím samostatně realizovaného výzkumu získat informace, v jaké míře a v jaké podobě je environmentální výchova začleňována do školních vzdělávacích programů mateřských škol regionu Prahy 9 a zhodnotit její úroveň.

Po vyhodnocení dotazníkového šetření následuje porovnání s analýzou závěrů Krajské koncepce EVVO na území hlavního města Prahy a se závěry z Výroční zprávy o stavu koncepce a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy za školní rok 2004/2005.

Dalším cílem je aplikace EV v praxi prostřednictvím projektu s názvem „Ekosystém LES“, který je součástí celoročního projektu „Seznamování dětí s přírodou“.

2.2 Základní charakteristika výzkumu

2.2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zhodnocení úrovně EV v mateřských školách regionu Prahy 9.

Dále potvrzení nebo vyvrácení stanovených pracovních hypotéz, jejich uvedení do vzájemných souvislostí a vyhodnocení zjištěných poznatků včetně interpretace získaných údajů.

2.2.2 Obsah výzkumu

V úvodu diplomové práce jsem si stanovila tyto pracovní hypotézy:

H1 Předpokládám, že kolegyně ředitelky z Prahy 9 považují environmentální výchovu v mateřských školách za nezanedbatelnou a proto jí, spolu se svými učitelkami, zařazují do výchovně vzdělávacích programů škol.

H2 Předpokládám, že ředitelky mateřských škol v Praze 9 znají základní právní dokumenty a legislativu v oblasti EVVO a dále se vzdělávají v centrech a subjektech zabývajících se touto problematikou.

H3 Nepředpokládám, že každá mateřská škola v regionu Prahy 9 má ideální podmínky k realizaci EVVO na svém pracovišti.

Na základě těchto stanovených hypotéz jsem vypracovala dotazník obsahující 16 otázek. Odpovědi ředitelek by měly vystihnout a charakterizovat současný stav EVVO v mateřských školách v Praze 9.

2.2.3 Prostředí výzkumu

V rámci zpracování byly osloveny ředitelky 25 mateřských škol regionu Prahy 9. Předškolní zařízení jsou součástí sídlištní výstavby nebo zástavby rodinných domků ve vilových čtvrtích. Umístění škol a okolní přírodní prostředí, jak se prostřednictvím výzkumu ukázalo, hraje významnou roli pro kontakt městských dětí s přírodou a pro výchovné činnosti s náplní environmentální výchovy.

2.2.4 Volba výzkumného nástroje

Jako nástroj vyhovující účelům této diplomové práce jsem zvolila dotazník vyplňovaný písemně, neboť umožňoval oslovit respondentky rozsáhlého obvodu Prahy 9 a zohledňoval časovou náročnost funkce ředitelky mateřské školy.

Dotazníkové šetření je považováno za metodu kvantitativního výzkumu. Domnívám se však, že vzhledem k úzkému prostředí výzkumu, tj. málo početné skupině respondentek splňujících podmínky výzkumu, a s přihlédnutím ke struktuře použitého dotazníku, má dotazníkové šetření a následná interpretace získaných poznatků blíže ke kvalitativní výpovědi o zkoumané problematice.

Věřím, že daleko přínosnější by bylo osobní setkání se všemi respondentkami, to však nebylo v mých časových možnostech. Podařilo se mi osobně oslovit jen známé kolegyně z blízkého okolí bydliště nebo z okolí mého pracoviště. Setkání se však jen omezila na stručné pokyny a zpracování potřebných údajů.

2.3 Bližší charakteristika výzkumného nástroje

2.3.1 Koncipování dotazníku

Rizikem dotazníku použitého v diplomové práci je časová náročnost při vyplňování. Dotazník obsahuje celkem 16 položek, přičemž vyšší podíl tvoří otázky otevřené a polouzavřené oproti otázkám uzavřeným.

Při koncipování dotazníku jsem si (také jako ředitelka mateřské školy) byla vědoma obou problematických rysů – časové náročnosti i převahy polouzavřených a otevřených otázek. Vycházela jsem však z předpokladu, že shledá-li respondentka dotazník jako smysluplný a oslovující, pomine jeho časovou náročnost i důraz na aktivní přístup při jeho vyplňování.

Pozitivum takto sestaveného dotazníku shledávám ve dvou faktorech. Za prvé svou obsáhlostí umožňuje zasazení zkoumané problematiky do širšího kontextu, za druhé prostřednictvím polouzavřených a otevřených otázek neomezuje respondentku a nevnucuje jí volbu bez ohledu na její individuální názor a osobní zkušenost.

2.3.2 Administrace dotazníků

V rámci prováděného výzkumu jsem oslovila 25 ředitelek mateřských škol regionu Prahy 9. První kolo dotazníkového průzkumu bylo zahájeno 1.2.2006 s prosbou o navrácení vyplněného dotazníku do 31.3.2006.

Dotazníky jsem rozesílala prostřednictvím elektronické pošty (e-mailové), mateřským školám v blízkém okolí byl dotazník doručen osobně. Protože návratnost dotazníků nesplnila mé představy, bylo nutné v srpnu 2006 dotazníky znovu rozesílat elektronickou poštou s prosbou o navrácení ke 30.9.2006. Tím se měla zvýšit výpovědní hodnota diplomové práce.

2.3.3 Návratnost dotazníků

Přestože všechny mateřské školy regionu Prahy 9 vlastní počítač s elektronickou poštou (adresy jsem získala na odboru školství Magistrátu hlavního města Prahy) a přestože jsem některým respondentkám donesla dotazník osobně nebo zasílala dvakrát, dosáhla návratnost 50%.

Předpokládám, že svůj podíl na návratnosti dotazníku mělo i nepřesné uvedení e-mailové adresy do adresáře odboru školství, i když dotazníky doručeny byly ale nebylo na ně reagováno. Nejzávažnějším důvodem „nenávratnosti“ dotazníku byla, podle mého názoru, časová zaneprázdněnost a stále se zvyšující administrativa zavalující nás, ředitelky mateřských škol, nejen v Praze 9. V opačném případě sehrál svou nemalou roli bližší vztah s některými kolegyněmi.

2.3.4 Vyhodnocení dotazníků

Vyhodnocení dotazníků je samostatnou a obsáhlou částí diplomové práce úzce spjatou s následnou interpretací získaných poznatků.

Odpovědi na jednotlivé položky dotazníku jsem se pokusila systematicky utřídit. Nejprve jsou jednotlivé položky vyhodnocovány a interpretovány samostatně, dále jsou dávány do vzájemných souvislostí a závěrem vyúsťují do komplexní výpovědi o zkoumané problematice.

2.4 Jednotlivé položky dotazníku

Pro orientaci uvádím **stručný přehled jednotlivých položek dotazníku**. Jednotlivé položky jsou v dotazníku řazeny v logických souvislostech tak, aby se respondentovi co nejlépe vyplňovaly. Kopie dotazníku je součástí příloh této diplomové práce v podobě, v jaké byly distribuovány mezi respondentky výzkumu.

1. Osobní vztah k přírodě
2. Definice environmentální výchovy (dále EV), její náplň a cíle
3. Vyhledávání subjektů EVVO, zabývajících se organizací školení a koordinací vedoucích pracovníků
4. Znalost spolků, organizací nebo Eko-center zabývajících se nabídkou programů pro děti i učitele, jejich využití
5. Znalost „Státního programu environmentálního vzdělání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2004/2005
6. Nepostradatelnost EV v mateřských školách
7. Důvody zařazování prvků EV do výchovných programů
8. Oblasti realizace EV na základě Rámcového programu pro předškolní vzdělávání
9. Realizace EV formou konkrétních činností
10. Výskyt prvků EV v krátkodobých i dlouhodobých projektech

11. Spolupráce rodičů s mateřskými školami a jejich angažovanost
12. Zázemí mateřských škol regionu Prahy 9 pro kontakt dětí s přírodou
13. Popis umístění mateřské školy
14. Příprava ekologických programů pro školu
15. Prezentace a využití odborné literatury s ekologickou tematikou
16. Zájem ředitelek o zpracované projekty

2.5 Vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku

Údaje získané prostřednictvím dotazníkového šetření jsou vyhodnoceny postupně a v pořadí, v jakém byly v dotazníku uvedeny. Z důvodu přehlednosti jsou výstupy v rámci jednotlivých otázek shrnuty do tabulek a kvantifikovány prostřednictvím procentuálního podílu.

Text psaný kurzívou je přímou citací z dotazníků vyplněných respondentkami.

1) Vztah respondentek k přírodě

Všechny oslovené ředitelky vyhodnocují v první otázce dotazníku svůj osobní vztah k přírodě jako velmi kladný, pozitivní, obohacující a jako výborný prostředek k relaxaci. Odpovědi byly krátké, výstižné, často jednoslovné. Tabulka 1 je proto velmi konkrétní a jednoduchá.

Tabulka 1 – Vztah k přírodě

<i>„Kladný a velmi kladný, vřelý, krásný, výborný prostředek k relaxaci“</i>	100%
--	------

2) Definice environmentální výchovy a její náplň

Z údajů zobrazených v tabulce 2 vyplývá, že všechny dotázané ředitelky, do jisté míry, dovedou pojem environmentální

výchova definovat. Slovní formulace si byly velmi podobné, některé však jen ve zjednodušené formě. Vyskytly se i respondentky, které v odpovědi stručně odkázaly na Rámcový vzdělávací plán předškolní výchovy. Odpovědi jsou charakterizovány konkrétním výrokem některé dotazované.

Nejčastěji byla environmentální výchova definována jako výchova k ochraně přírody a záchraně vegetace a živočichů (60%).

Tabulka 2 – Definice pojmu environmentální výchova

<i>„Výchova dětí k ochraně přírody a záchraně vegetace a živočichů“</i>	60%
<i>„Vytváření kladného vztahu k přírodě a její ochrana“</i>	25%
<i>„Problematika životního prostředí“</i>	11%
<i>„Třídění odpadů, skládky a znečištění vody“</i>	2%
<i>„Odkaz na Rámcový vzdělávací plán předškolní výchovy“</i>	2%

3) Další vzdělávání v oblasti EVVO

Zde odpovědi zobrazují nejčastější problém ředitelek mateřských škol, a tím je časová zaneprázdněnost způsobená narůstající administrativou (80%). S tím úzce souvisí i nechuť školící střediska a vzdělávací akce vyhledávat. Podle odpovědí v regionu Prahy 9 neexistuje pro mateřské školy žádný koordinátor EVVO ani organizace zabývající se přípravou specifických programů (10%). Dále kritizují respondentky nedostatečnou komunikaci mezi centry EVVO a ředitelkami regionu Prahy 9 (10%).

V tabulce 3 jsou nejčastější příčiny bránící dalšímu vzdělávání ředitelek řazeny podle počtu odpovědí.

Tabulka 3 – Další vzdělávání ředitelek mateřských škol v oblasti EVVO

Časová zaneprázdněnost způsobená narůstající administrativou související s nechtí školení vyhledávat	80%
Nedostupnost koordinátora EVVO	10%
Váznoucí komunikace mezi centry EVVO a ředitelkami MŠ Prahy 9	10%

4) Znalost nabídky „Eko-center“ s programy pro děti i dospělé, jejich využití

V této části dotazníku vznikla, podle mého názoru, paradoxní situace. V předchozí otázce ředitelky kritizovaly váznoucí komunikaci mezi centry EVVO a ředitelstvím škol, tabulka 4 však dokazuje částečně opačnou situaci. V 55% odpovědí bylo zmíněno využití nabídek programů „Eko-center“ Toulcův dvůr a Tereza dětmi i dospělými. Ředitelky tedy vědí, kde programy vyhledávat a spolu se svými učitelkami využívají k centra EV k dalšímu vzdělávání (jakmile mateřská škola navštěvuje pravidelně Toulcův dvůr nebo Terezu, je zařazena do databáze a nabídky dalších programů škole pravidelně docházejí). Otázkou je, zda jsou „ programy pro dospělé“ přínosné pro vedoucí pracovníce mateřských škol a zda jsou pro ně určené. Tímto problémem se zabývám v jiné části své diplomové práce.

Dále v tabulce 4 následují mateřské školy, které nabídku znají ale nevyužívají ji – programy si tvoří samy (25%), některé ředitelky o centrech a jejich programech nejsou informovány a tudíž je nenavštěvují (11%).

Ze zbývajících odpovědí (9%) nebylo zřejmé, zda respondentky centra jen znají, nebo je jen navštěvují. Také informaci o účasti dětí nebo dospělých nebylo možné z odpovědí zjistit (jen uvedený název „Eko – centra“ pro mne neměl výpovědní hodnotu, důvodem asi byla výzva ke stručným odpovědím).

Tabulka 4 – Znalost a využití „Eko – center“ dětmi a dospělými

Znalost center a využití dětmi i dospělými	55%
O centrech vědí ale nevyužívají je, programy si tvoří samy	25%
Centra neznají a tudíž je nenavštěvují	11%
Obtížně specifikovatelné odpovědi	9%

5) Znalost legislativy

Informace, získané z této položky dotazníku, nebyly do tabulky záměrně zpracovány, odpovědi se ve všech případech shodovaly – ani jedna z respondentek „neslyšela ani nečetla“ o Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2004/2005 (100%).

6) Nepostradatelnost environmentální výchovy nejmenších

Opět jsem získané údaje nezpracovala do tabulky, všechny ředitelky jednoznačně odpověděly, že „*environmentální výchovu nejmenších považují za důležitou a nepostradatelnou*“(100%).

7) Důvody k zařazování environmentální výchovy do výchovných programů

Tato položka přímo vybízela k zamyšlení a k rozsáhlejšímu vyjádření. Nejvíce respondentek označilo EV jako prostředek k vytváření správných návyků v pozitivním vztahu k životnímu prostředí již od nejútlejšího věku a k vytváření hodnotových žebříčků a postojů (96%). Další skupina zařadila do EV i prvky vytváření mezilidských vztahů a odpovědnosti „*samy za sebe*“ (2%).

Názor rozvíjení dětské osobnosti po všech stránkách zastávalo 1% ředitelek. Stejně procento se vyjádřilo ke zhoršujícímu se životnímu prostředí, k řešení ekologických problémů a nutnosti je touto cestou řešit (1%).

Tabulka 7 – Důvody k zařazování EV do výchovných programů

<i>„Vytváření správných návyků, hodnotových žebříčků a postojů v pozitivním vztahu k životnímu prostředí“</i>	96%
<i>„Chápání EV nejen směrem k přírodě ale i vytváření mezilidských vztahů a odpovědnosti samy za sebe“</i>	2%
<i>„EV je důležitá k rozvíjení osobnosti dítěte po všech stránkách“</i>	1%
<i>„Prostřednictvím EV řešit problémy zhoršujícího se životního prostředí a ekologické problémy s tím související“</i>	1%

8) Oblasti realizace EV

V 99% odpovědí dotazníku zazněl názor, že *„environmentální výchova v mateřských školách prolíná do všech vzdělávacích oblastí Rámcového vzdělávacího programu pro mateřské školy“*.

1% dotázaných ředitelek asi špatně pochopilo formulaci otázky a vyjmenovalo v odpovědích formy činností, kterými se zabývají, což byl záměr otázky následující.

Zaznamenání výsledků této položky do tabulky nepovažují za přínosné.

9) Realizace EV formou konkrétních činností

Snaha o správnou formulaci otázky v dotazníku a následně uvedené nabídky forem činností, se ukázaly jako nevhodně zvolený prostředek. Respondentky se, ve většině odpovědí,

uchýlily k pouhému opsání navrhovaných činností v závorce za položenou otázkou.

Jen 2% dotazníků obsahovaly odpovědi konkrétní a podrobnější. Tato položka dotazníku tedy nemá, podle mého názoru, výpovědní hodnotu. Přesto jsem získané informace zpracovala do tabulky, konkrétní nabídky činností mne zaujaly svou různorodostí.

Tabulka 9 – Realizace EV formou konkrétních činností

„Pracovní a výtvarné aktivity, forma prožitků, pokusů, jiné praktické aktivity“ – příklady nabízené v závorce otázky	98%
„Školy v přírodě, výlety a v oblasti pracovních a výtvarných činností práce s přírodninami, malování na kamínky, výroba ptačího krmítka, zookoutek, pěstování rostlin atd. V oblasti hudební zvuky vody a větru a formou prožitků vnímání teploty vody, hrubosti přírodních materiálů, pozorování nečistot ve vodě z rozpuštěného sněhu atd.“	2%

10) Prvky EV v projektech

Tabulka 10 zaznamenává zařazování prvků environmentální výchovy do projektů mateřských škol. Nejvíce těchto aktivit zařazují školy do svých dlouhodobých i krátkodobých projektů (83%), méně jich je zařazováno jen do krátkodobých projektů (10%), jen dlouhodobé projekty byly v dotazníkovém šetření zastoupeny 6% odpovědí.

V nejmenší míře jsou uvedeny odpovědi, které nezohledňují ani jednu z nabídnutých možností - „*nevytváříme ekologické projekty...*“ (1%).

Tabulka 10 – Zařazování prvků EV do projektů

Krátkodobé i dlouhodobé projekty	83%
Jen krátkodobé projekty	10%
Jen dlouhodobé projekty	6%
<i>„Ekologické projekty nevytváříme, EV je součástí jednotlivých témat a je nenásilně vřazována do výchovných cílů“</i>	1%

11) Ochota rodičů zapojovat se do projektů

Forma spolupráce rodičů se ukázala, prostřednictvím respondentek a jejich odpovědí, jako různorodá. V některých mateřských školách pomáhají rodiče organizovat výlety, děti doprovází a účastní se úklidu školní zahrady (69%), jinde společně tvoří s dětmi z přírodních materiálů a pak výrobky prezentují na výstavce (20%). Někde zase rodiče pomáhají financovat a zajišťovat různé projekty (např.: projekt pořádaný ZOO v Praze „*Máme rádi zvířata*“) a zapůjčují materiály související s EV (8%). Vyskytují se ale i mateřské školy, ve kterých se rodiče angažují jen minimálně nebo nemají zájem o spolupráci v oblasti EV vůbec (3%).

Tabulka 11 – Zapojování rodičů do projektů EV

Organizace výletů, doprovody a pomoc při úklidu zahrady	69%
Společné tvoření z přírodních materiálů, výstavky	20%
Financování a zajišťování již vyhlášených projektů	8%
Nezájem o spolupráci s MŠ	3%

12) Zázemí pro kontakt dětí s přírodou

Odpovědi na tuto část dotazníku dokazují, že nejvíce využívají školy pro kontakt dětí s přírodou školní zahrady, okolní parčíky, lesoparky a přilehlé vodní nádrže. Některé dokonce i pole, louky a zahrádkářské kolonie v okolí škol. Mnohé školy míří za přírodou do blízkých lesů, do ZOO, Botanické zahrady, Toulcova dvora a vyjíždí do škol v přírodě.

Procentuálně jsem tuto otázku svého dotazníkového šetření nezpracovávala. Z odpovědí totiž vyplývá, že každá oslovená mateřská škola v regionu Prahy 9 si umí najít prostředí pro kontakt dětí s přírodou. I když školní zahrada uprostřed sídlištní zástavby to neumožňuje.

13) Umístění mateřské školy

Podle získaných podkladů je velmi důležité, kde je mateřská škola umístěna a jaké má „přírodní zázemí“. Přes 50% škol v regionu Prahy 9 je vybudováno v sídlištní zástavbě, tam jsou často v nejbližším okolí jen městské parky. Právě tyto mateřské školy volí proto pro kontakt dětí s přírodou aktivity ve vzdálenějších přírodních lokalitách (výlety do příměstských lesů,

do ZOO, do Botanické zahrady, účastní se programů v Eko – centrech a vyjíždí častěji do škol v přírodě).

Zbývající mateřské školy (48%) mají přírodu takřka „na dosah ruky“, jsou totiž součástí zástavby rodinných domků na okraji regionu Prahy 9 a pedagogové se svými svěřenci mají ideální podmínky pro environmentální výchovu. Blízké lesy, pole, louky, rybníky a vodní nádrže přímo volají po využívání ve výchovných činnostech.

Tabulka 13 - Umístění mateřské školy

Umístění MŠ v sídlištní zástavbě	52%
Umístění ve vilové zástavbě na okraji Prahy 9	48%

14) Příprava ekologických programů pro školu

Cílem této části dotazníku bylo zjistit, zda na školách pracují učitelky, které se cíleně zabývají přípravou programů s ekologickou náplní, tzv.: „koordinátoři EVVO“. Jednalo by se o zapálené neproškolené dobrovolnice, neboť program koordinátorů EVVO se ze zákona vztahuje jen na pedagogy základních škol (o tomto problému se zmíním ještě v jiné části diplomové práce).

První část otázky zjišťovala existenci koordinátorů, druhá pak spolupráci vyučujících na třídách při tvorbě výchovných programů s ekologickými prvky. Z odpovědí na první část otázky vyplynulo, že se cíleně speciálním programem s ekologickou náplní žádný koordinátor EVVO na školách nezabývá. EV je podle

respondentek přirozenou součástí výchovně tematických celků (100%).

Podle odpovědí na druhou část otázky spolupracují ve všech školách obě učitelky na třídách při tvorbě třídních výchovně vzdělávacích plánů. Ty obsahují prvky ekologické výchovy podle Rámcového programu pro předškolní vzdělávání (100%). Získané údaje jsou natolik jednoznačné, že srovnávací tabulku s procentuálním vyjádřením není nutné zařadit.

15) Využití odborné literatury s ekologickou tematikou

Tabulka 15 zobrazuje znalost a využití dětské i odborné literatury s ekologickou tematikou. Jestliže pomineme „povinnou“ znalost Rámcového programu pro předškolní vzdělávání, dotazníkové šetření vykazovalo zajímavé výsledky.

Žádnou literaturu neuvedly 3% ředitelky (v odpovědích se objevovalo jen stručné „ne“).

Další skupinu tvoří ředitelky, které uvedly všeobecné nekonkrétní informace (např.: knihy o zvířatech, encyklopedie, atlasy...) – 54%.

Odbornou literaturu konkrétně pojmenovalo 40% respondentek (časopis Informatorium a Turista, metodické listy „Barevné kamínky“, knihy z edice Portál a Raabe, materiály Eko-center..)

Nejmenší skupinu tvořily ředitelky mající o zmíněné problematice opravdu přehled. Vyjmenovaná odborná literatura obsahovala autora, titul, vydavatele i rok vydání (např.: Hederer, *Životní prostředí a výchova*. Praha: Portál 1994) – 3%.

Dovolím si poznámku, kterou ještě zmíním v celkovém hodnocení dotazníkového šetření. Tyto 3% ředitelek mateřských škol mají vysokoškolské vzdělání a na „fundovaných odpovědích“ (nejen na tuto otázku) je to patrné.

Tabulka 15 – Využití a znalost odborné literatury pro děti i dospělé

Všeobecné nekonkrétní informace (encyklopedie, atlasy..)	54%
Konkrétnější odborná literatura (časopis Informatorium a Turista, knihy edice Portál a Raabe, materiály Eko – center..)	40%
Odborné tituly s uvedením autora, názvu, vydavatele	3%
Záporné stručné odpovědi	3%

16) Zájem ředitelek o zpracované projekty

Mají respondentky speciálně vytvořené a zpracované projekty a byly by ochotné je výměnou poskytnout ostatním zájemcům? Tato otázka mne zajímala v samotném závěru dotazníkového šetření.

Několik ředitelek na tuto otázku vůbec neodpovědělo (i když byla jasně formulována) – 1%, jiné „neví a nemají co nabídnout“ (3%). Ostatní respondentky by přivítaly již zpracované projekty a neodpověděly, zda by výměnou nabídly ten svůj (38%).

Poslední (nejpočetnější) skupina ředitelek poskytla stručnou a jednoznačnou odpověď „ano“ (58%). Zpracované projekty by tedy přivítaly a výměnou nabídly projekt svůj.

Tabulka 16 – Zájem ředitelek o zpracované projekty

Stručné a jednoznačné „ano“	58%
Zájem o zpracované projekty, poskytnutí svého nevyplněno	38%
„Nevím“ nebo „nemám co nabídnout“	3%
Chybějící odpověď	1%

2.6 Vyhodnocení dotazníků pomocí SWOT analýzy

V této části diplomové práce jsou analyzovány silné stránky, slabé stránky, příležitosti a hrozby EV mateřských škol v Praze 9. Silné a slabé stránky vycházejí z vnitřního stavu EV mateřských škol v Praze 9, který je možné přímo ovlivňovat. Příležitosti a ohrožení jsou vnějšími faktory, které jsou závislé na prostředí, ve kterém se aktivity EV v mateřských školách v Praze 9 odehrávají.

Tato metoda by měla zpřehlednit vyhodnocení dotazníků, měla by pomoci k potvrzení nebo vyvrácení pracovních hypotéz a k závěrečnému porovnání se závěry výše uvedených dokumentů.

Kurzívou jsou uvedeny přímé citace respondentek.

SILNÉ STRÁNKY EV v MŠ regionu Prahy 9

Jednotlivé body jsou řazeny podle vyhodnocení jednotlivých otázek v dotazníku

- velmi kladný, pozitivní a obohacující vztah všech respondentek k přírodě – projeví se i ve výchovné práci s dětmi (*„děti nás napodobují, nejlepší výchovou je náš osobní příklad, děti se v přírodě budou chovat tak, jak to okoukaly od nás; jestliže přírodu milujeme a svou lásku umíme dát najevo, těžko se budou děti chovat jinak...“*)
- pochopení pojmu environmentální výchova a její náplně (96% ředitelek dovedlo EV definovat, nejčastěji jako *„výchovu dětí k ochraně přírody a záchraně vegetace a živočichů“*)
- znalost nabídky „Eko-center“ s programy pro děti i dospělé, jejich využití (55% centra zná a využívá jejich nabídku, dalších 25% ředitelek centra zná ale nevyužívá nabídku a programy si s učitelkami tvoří samy)
- nepostradatelnost environmentální výchovy nejmenších (*„environmentální výchovu nejmenších považují za důležitou a nepostradatelnou“* - jednoznačný názor vyslovený ve 100% odpovědích)
- důležitost zařazování EV do výchovných programů (96% respondentek odpovědělo, že *„slouží k vytváření správných návyků, hodnotových žebříčků a postojů v pozitivním vztahu k životnímu prostředí“*), ostatní odpovědi měly stejný význam ale byly formulovány jinými slovy
- *„environmentální výchova v mateřských školách prolíná do všech vzdělávacích oblastí Rámcového vzdělávacího programu pro mateřské školy“* (názor 99% respondentek)
- realizace EV v konkrétních činnostech (pracovní, výtvarné a hudební aktivity, praktické činnosti na školách v přírodě, výletech atd.)
- zařazování prvků EV do projektů mateřských škol

(do krátkodobých i dlouhodobých nebo jsou prvky součástí jednotlivých témat)

- zapojování rodičů do projektů EV - formou pomoci při úklidu zahrady a doprovodů na výlety 69%, formou společného tvoření z přírodních materiálů a výstavek 20%, (važme si toho, že celkem velká část rodičů si v „dnešní uspěchané době“ najde čas věnovat se ve svém volném čase dětem a mateřské škole, do které dítě dochází)
- každá mateřská škola v regionu Prahy 9 si umí najít přírodní prostředí pro kontakt dětí s přírodou (i když umístění v sídlištní zástavbě není zrovna ideální)
- spolupráce obou učitelek při tvorbě třídního výchovně vzdělávacího plánu s prvky ekologické výchovy obsažené v Rámcovém programu pro předškolní vzdělávání
- odborná literatura pro děti a dospělé – většina učitelek se v literatuře orientuje, ať se jedná o encyklopedie a atlasy (54%) nebo o literaturu a časopisy odborné (40%)
- přes 58% ředitelek mateřských škol regionu Prahy 9 by mělo zájem o zpracované projekty EV druhých a vyměnilo by je za projekt svůj

SLABÉ STRÁNKY EV v MŠ regionu Prahy 9

Body jsou opět zaznamenány v pořadí podle vyhodnocení otázek v dotazníku

- definice environmentální výchovy a její náplň (některé respondentky nedovedly definovat pojem ani její náplň, aby neztrácely čas hledáním v odborné literatuře jednoduše „odkázaly na Rámcový vzdělávací program pro mateřské školy“- 2% odpovědí)

- nízká informovanost o vzdělávání ředitelek v oblasti EVVO a nedostatečná výměna zkušeností mezi školami – 80% odpovědí zobrazilo nejčastější problém ředitelek mateřských škol a tím je časová zaneprázdněnost vlivem stále narůstající administrativy. S tím úzce souvisí i nechuť školící střediska a vzdělávací akce vyhledávat. Zmiňují nedostupnost koordinátora EVVO pro mateřské školy (10% odpovědí) a vážnou komunikaci mezi centry EVVO a ředitelkami mateřských škol Prahy 9 (10% odpovědí)
- neznalost nabídky Eko-center s programy pro vedoucí pracovníce mateřských škol - 55% respondentek uvedlo, že využívají nabídek Eko-center pro děti i dospělé. Dospělí tedy navštěvují akce pro ně určené ale nejedná se o školení pro vedoucí pracovníce mateřských škol popřípadě pro koordinátory . 11% ředitelek centra nezná a tudíž ani nenavštěvuje, 9% odpovědí bylo obtížně specifikovatelných
- nerovnoměrné rozmístění Eko-center, organizací, služeb a aktivit EVVO v Praze
 (z odpovědí vyplynulo, že školy cestují za ekologickými programy do vzdálenějších částí Prahy – Toulcův dvůr je umístěn v Praze 10 - Hostivaři, Tereza má své sídlo na Praze 1, Ekocentrum Podhoubí zase v Praze Komořanech atd.
 Do přílohy zařazují mapu umístění organizací a středisek EV v Praze, v nejbližším okolí Prahy 9 opravdu neexistuje žádné středisko ani organizace, které by se touto problematikou zabývaly.
- neznalost legislativy v oblasti EVVO – ani jedna ředitelka „*o Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2004/2005 neslyšela ani nečetla*“

- nedostatečná spolupráce s rodiči na některých školách (zmíněných 69% a 20% odpovědí jsem zařadila do stránek silných. Nejčastěji uváděné hrabání listí na školní zahradě, finanční zabezpečení a zajišťování projektů – 8% odpovědí, 3% odpovědí uvádějí dokonce „nezájem o spolupráci s mateřskou školou“ – tak se projevuje nízká úroveň environmentálního povědomí veřejnosti).
Celkově si ale myslím, že rodiče by se měli do projektů EV více zapojovat, získání každého jednotlivce je však v současné době dílem „vysoké pedagogické diplomacie“
- nedostatek „zelených“ ploch vhodných pro EVVO v blízkosti škol - 52% mateřských škol v Praze 9 je umístěno v sídlištní zástavbě (přírodní prostředí „zastupují“ školní zahrady a někde i městské parky. Školy za přírodou cestují do okrajových částí Prahy 9 nebo do jiných částí města Prahy)
- nedostatek proškolených pedagogů pro EVVO v mateřských školách tzv. koordinátorů (na základních školách již pracují koordinátoři EVVO, procházejí specializačními kursy a ve své náplni mají realizaci EV na školách, organizaci akcí, podněcování kontaktů s rodiči a veřejností atd.)
- využití odborné literatury s ekologickou tematikou a celkový přehled o této problematice - odborné tituly s uvedením autora, názvem, vydavatelem i rokem vydání vyjmenovalo jen 3% ředitelk. Umění tituly si vyhledat, způsob zpracování seznamu literatury, její přehled a celkové „fundované zpracování dotazníku“ vysokoškolsky vzdělanými kolegyněmi ve mně utvrdilo přesvědčení, že jsou vedoucími osobnostmi na svém místě (jen více takovýchto kolegyň...)

PŘÍLEŽITOSTI EV v MŠ regionu Prahy 9

- založení organizací a středisek ekologické výchovy v regionu Prahy 9, jejich propagace
- využití chráněných oblastí v regionu Prahy 9
- propagace zdravého životního stylu jako módního trendu ve školách i oslovení veřejnosti, propagace EVVO
- zapojení veřejnosti i mateřských škol do ekologických projektů a využití jejich financování z fondů Evropské unie
- zapojení mateřských škol do „výstavby“ naučných stezek v jejich okolí
- spolupráce mateřských škol s místními občanskými sdruženími a s odbory životního prostředí na místních úřadech
- proškolení koordinátorů EVVO pro mateřské školy a jejich spolupráce v regionu v Praze 9
- zapracování EVVO do rámcových vzdělávacích programů mateřských škol a následná návaznost na EVVO na blízkých základních školách - zejména na prvním stupni (provázanost programů EVVO mateřských a základních škol v místě bydliště dětí, by zajistila jednotné a promyšlené působení obou vzdělávacích institucí)

HROZBY EV v MŠ regionu Prahy 9

- nedostatečná podpora EVVO od místních úřadů, organizací a spolků
- neochota v poskytování informací o životním prostředí ze stran místních úřadů

- nedostatek zkušeností veřejné správy se zapojováním veřejnosti do rozhodování ovlivňujících životní prostředí
- nízká motivace a malý zájem veřejnosti
- nedostatek vhodné motivace k probuzení aktivního zájmu dětí a mládeže
- vliv konzumního životního stylu (módní trendy)
- preference městského životního stylu
- nezájem škol o aktivity EVVO
- snižování vnímání přirozeného přírodního prostředí veřejností, zhoršování vztahu k přírodě
- odtržení dětí od přirozeného přírodního prostředí
- snižování rozlohy zelených a přírodních ploch
- konkurence EVVO s jinými tématy (kultura, sport, drogová . prevence aj.)
- negativní vnímání ekologických iniciativ ze strany obyvatel

2.7 Potvrzení nebo vyvrácení stanovených pracovních hypotéz

H1 Předpokládám, že kolegyně ředitelky z Prahy 9 považují environmentální výchovu v mateřských školách za nezanedbatelnou a proto jí, spolu se svými učitelkami zařazují do výchovně vzdělávacích program škol.

Stanovená hypotéza se na základě dotazníkového šetření a jeho vyhodnocení **potvrdila**.

Protože environmentální výchovu považují ředitelky mateřských škol v Praze 9 za „**důležitou a nepostradatelnou**“, **zařazují ji do**

všech vzdělávacích oblastí Rámcového programu pro mateřské školy“.

H2 Předpokládám, že ředitelky mateřských škol v Praze 9 znají základní právní dokumenty a legislativu v oblasti EVVO a dále se vzdělávají v centrech a subjektech zabývajících se touto problematikou.

Stanovená hypotéza se na základě dotazníkového šetření a jeho vyhodnocení **nepotvrdila**.

Žádná s oslovených ředitelky mateřských škol „**nezná ani nečetla**“ o Státním programu EVVO v České republice na léta 2004/2005.

Také se, z různých důvodů, (ať z časových, nebo z důvodů neznalosti nebo „absence“ vzdělávacích programů pro vedoucí pracovníce mateřských škol v Eko-centrech) **ředitelky mateřských škol Prahy 9 v oblasti EVVO nevzdělávají**.

H3 Nepředpokládám, že každá mateřská škola v regionu Prahy 9 má ideální podmínky k realizaci EVVO na svém pracovišti.

Stanovená hypotéza se na základě dotazníkového šetření a jeho následného vyhodnocení **potvrdila**.

Otázkou zůstává, co všechno do ideálních podmínek lze zahrnout – kladný vztah učitelek k přírodě společně se znalostí ekologické problematiky, využívání programů Eko-center pro děti a dospělé, znalost právních dokumentů a legislativy, zařazování EV do výchovných programů, vytváření Eko-projektů, umění učitelek zapojit do EV na škole i rodiče?

Dále pak vhodné přírodní zázemí a umístění mateřských škol, využití odborné literatury s ekologickou tematikou a ochotu škol a jejich ředitelek mezi sebou spolupracovat, vyměňovat si projekty a Eko-znalosti?

Přiznám se, že původně jsem tuto hypotézu formulovala s cílem zjistit, zda mateřské školy mají ideální přírodní zázemí pro svoje ekologické aktivity, zda existuje souvislost mezi umístěním školy a prostředím, které jí obklopuje.

Tato část mé diplomové práce však dokazuje, jak širokou oblastí se třetí hypotéza vlastně zabývá.

3 PROJEKT

Naše mateřská škola se zabývá EV v praxi již mnoho let. Vytváříme si vlastní celoroční projekty, které vrcholí zpravidla na škole v přírodě koncem školního roku. Tam se zúročí celoroční poznatky dětí v oblasti EV.

„Ekosystém LES“ je součástí celoročního projektu s názvem „Seznamování dětí s přírodou“, který je zaměřen na EV v mateřské škole.

Hlavním cílem projektu je soustavná výchova dětí k ekologickému myšlení, k šetrnému zacházení s přírodou a ohleduplnému chování v prostředí, ve kterém žijeme.

Projekt byl určen pro heterogenní skupinu dětí ve věku 3–5 let. Realizace probíhala v mateřské škole a jejím okolí, v Eko-centru Toulcův dvůr a vyvrcholila na týdenní škole v přírodě v Jizerských horách.

Cílem pobytu ve škole v přírodě bylo aktivní využití již osvojených poznatků v přírodě a v běžném životě.

Ke zopakování poznaného byl vytvořen další projekt s názvem „Borovice“.

V přílohové části diplomové práce přikládám oba projekty, „Ekosystém LES“ i projekt „Borovice“.

4 DISKUSE

Pro porovnání uvádím výsledky průzkumu v hlavním městě Praze ve školním roce 2003/2004, které jsou součástí již zmiňované Krajské koncepce EVVO na území hlavního města Prahy. V části o mateřských školách je uvedeno, cituji:

„Na základě zpracování údajů o aktuálním stavu na území hlavního města Prahy bylo zjištěno, že většina oslovených mateřských škol nemá osobu, která se zabývá přípravou environmentálních programů pro děti. Pouze malá část dotazovaných škol má vlastní ekologický plán a zahradu. Jen několik mateřských škol zpracovalo své vlastní výukové programy nebo využívá vzdělávací programy středisek ekologické výchovy. V roce 2004 byla otevřena Ekologická mateřská škola Semínko se zaměřením na EVVO v areálu Toulcova dvora. Tato mateřská škola má statut obecně prospěšné společnosti.

Environmentální výukové programy pro děti předškolního věku nabízejí v Praze střediska ekologické výchovy Toulcův dvůr, Tereza a Podhoubí. Environmentálnímu vzdělávání pedagogických pracovníků z mateřských škol se cíleně na území hlavního města Prahy nevěnovala žádná organizace či instituce. Teprve od roku 2003 se na environmentální vzdělávání pražských pedagogů z mateřských škol orientuje Zájmové sdružení Toulcův dvůr. Z mimopražských středisek, která nabízejí programy pro učitele mateřských škol, je možné uvést např. SEV Chaloupky, Dřípatka, Alcedo a Lipka.

Mateřské školy většinou preferují aktivity zaměřené na praktické poznávání přírody, jako jsou vycházky do terénu a

aktivity na školních zahradách, kde děti sledují proměny přírody v ročních obdobích, využívají přírodniny, krmí ptactvo a zvěř. a pozorují ptačí budky a krmítka. V menší míře pak pořádají příležitostné akce ke Dni Země.

Nedostatečná je především spolupráce s rodiči a nabídka programů pro předškolní děti.

Naproti tomu mají ale mateřské školy velmi dobré předpoklady pro realizaci komplexních programů EVVO především formou her, praktických činností a ukázek. Také prostřednictvím pokusů a přímým pozorováním mohou děti poznávat přírodu a vytvářet si k ní kladný vztah. Těchto předškolních zařízení, ve kterých se děti těmito metodami učí poznávat přírodu, je ale v Praze velmi málo.

Většina mateřských škol vidí problémy ve vztahu k EVVO především v nedostatku vzdělávacích programů pro pedagogy a v malé nabídce výukových programů pro předškolní děti. Často také uvádějí nedostatek pomůcek a metodických materiálů vhodných pro EVVO. Tento pohled je způsoben nedostatkem informací o nabízených aktivitách, případně nezájmem zabývat se touto oblastí a nedostatkem motivace.

Řada mateřských škol nemá v hlavním městě dostatečné zázemí pro kontakt s přírodou, chybí vhodné plochy pro EVVO. Téměř výhradně velkoměstská aglomerace neobsahuje z velké části ani venkovské prostředí a ani přirozené přírodní komplexy“.

Závěry z Výroční zprávy o stavu koncepce a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy za školní rok 2004/2005 jsou stručněji, cituji:

„Realizace environmentální výchovy v pražských mateřských školách probíhala ve školním roce 2004/2005 na základě Rámcového programu pro předškolní vzdělávání, který zahrnuje i environmentální výchovně vzdělávací oblast. Část mateřských škol je zapojena do existujících projektů zaměřených na EVVO, např. Zdravá mateřská škola, M.R.K.E.V (Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy, iniciativa PEPEK (Pražský ekopedagogický klub), Archa 21.

Mateřské školy jsou zpravidla umístěny ve standardních budovách se školní jídelnou, kuchyní a zahradou, která poskytuje podmínky pro relaxaci a sportovní vyžití dětí. Jejich rozmístění je úměrné k bytové zástavbě a demografickému složení obyvatelstva. Některé mateřské školy jsou sídlištního typu, jiné pak ve staré zástavbě, spíše rodinného typu“.

Jestliže porovnáím výsledky průzkumu obou dokumentů s vyhodnocením dotazníků pomocí SWOT analýzy, **v mnoha bodech se shodují** např.:

- mateřské školy nemají osobu, která se zabývá přípravou environmentálních programů pro děti
- několik mateřských škol zpracovává své vlastní výukové programy a využívá vzdělávací programy středisek EV
- vzděláváním pedagogických pracovníků mateřských škol se zabývá málo organizací a institucí

- většina mateřských škol preferuje aktivity zaměřené na praktické poznávání přírody
- spolupráce rodičů v této oblasti je nedostatečná
- nezájem (ze strany učitelek i ředitelek) zabývat se oblastí EVVO, nedostatek motivace a tím i zkreslený pohled na informace o nabízených aktivitách, pomůckách a metodických materiálech
- řada mateřských škol nemá dostatečné zázemí pro kontakt dětí s přírodou, chybí vhodné plochy pro EVVO atd.

Z porovnání výsledků průzkumu obou dokumentů a vyhodnocených dotazníků pomocí SWOT analýzy jsem dospěla k závěru, že **EV v mateřských školách regionu Prahy 9 má přibližně stejnou úroveň jako EV v mateřských školách ostatních pražských částí.**

5 ZÁVĚR

Za cíl své diplomové práce jsem si stanovila zhodnotit úroveň environmentální výchovy v mateřských školách v Praze 9 a zjistit, za jakých podmínek a v jaké podobě je začleňována do školních vzdělávacích programů těchto mateřských škol.

V teoretické části diplomové práce jsem se pokusila vysvětlit a přiblížit základní pojmy této problematiky. Poznatky z odborné literatury, legislativa a další zdroje informací pomohly objasnit historické i současné kontexty EVVO v naší republice.

Jak bylo uvedeno, již v minulosti přikládala škola a celá pedagogická teorie i praxe mimořádný význam pozitivnímu vztahu škol, učitelů a žáků k přírodě a vlivu přírody na formování žákovy osobnosti. Myšlenky J.A.Komenského s jeho nedoceněným biocentrismem; první opatrovny vedené J.Svobodou a první mateřské školy založené v Praze v 19.století, v nichž byl již zdůrazňován význam přírody pro výchovu. V neposlední řadě Sjezd učitelů v roce 1920 a o deset let později Ida Jarníková se svým *Výchovným programem mateřských škol* a myšlenkou projektových metod práce.

To všechno jsou základní kameny pro současnou environmentální výchovu v mateřských školách, která je součástí *Rámcového programu pro předškolní vzdělávání*.

V praktické části diplomové práce jsem zhodnotila úroveň EV v mateřských školách v regionu Prahy 9.

Dotazníkový výzkum na 25 mateřských školách regionu Prahy 9 posloužil k potvrzení nebo vyvrácení stanovených pracovních hypotéz, k jejich uvedení do vzájemných souvislostí a

vyhodnocení zjištěných poznatků včetně interpretace získaných údajů.

Vyhodnocení pomocí SWOT analýzy jasně prokázalo silné a slabé stránky EV v mateřských školách regionu Prahy 9.

Hrozby a příležitosti EV v mateřských školách v Praze 9 objektivně posoudily budoucí možnosti EVVO v Praze 9.

Vytvořený praktický projekt s názvem „Ekosystém LES“ a projekt „Borovice“ ukázaly, jak lze EV v mateřských školách využívat v praxi a jak ji začlenit do ročních plánů škol.

Závěr diplomové práce tvoří porovnání výstupních informací získaných vyhodnocením dotazníků s analýzou závěrů Krajské koncepce EVVO na území hlavního města Prahy a se závěry Výroční zprávy o stavu koncepce a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy za školní rok 2004/2005 (část EVVO a předškolní vzdělávání).

A jak využiji diplomovou práci a její závěry v praxi?

Zájemcům poskytnu závěry svého dotazníkového šetření a praktické projekty EV v mateřské škole.

Závěry vyplývající ze SWOT analýzy (zejména hrozby a příležitosti EV mateřských škol Prahy 9) využiji jako ředitelka pro jednání se zřizovatelem, s místními spolky a pro zapojení veřejnosti

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BRANIŠ, M. *Základy ekologie a ochrany životního prostředí – učebnice pro střední školy*. Praha: INFORMATORIUM, spol. s r.o. 2004. ISBN 80-7333-024-5.
2. ČÍŽKOVÁ, Z. *Ekologická výchova nejmenších a malých – projekty a námětník*. Praha: Pražské ekologické centrum 1996
3. Fontain, S. *Místo na slunci – globální výchova pro děti 5 – 10 let*. Praha: TEREZA a Arcadia 1994.
4. HEDERER, HILDEGARD, SCHMIDBAUER *Les a praktická ekologická výchova v MŠ*. Praha: Pražské ekologické centrum 1997
5. KORVASOVÁ, H. MÁCHAL, A. *Hrajeme si na přírodu*. Praha: Institut dětí a mládeže Praha ve spolupráci s Rezekvítkem Brno a Stromem života Bratislava 1991
6. MÁCHAL, A. *Špetka dobromysli – kapitoly z praktické ekologické výchovy*. Brno: Ekocentrum 1996. ISBN 80-901668-6-5.
7. MÁCHAL, A. HUSTÁK, J. *Malý ekologický a environmentální slovníček*. Brno: v edici HRÁCH NA ZDI vydal Rezekvítek Brno 2001, dotisk aktuálních zákonů 2003. ISBN 80-902954-1-X.
8. NOVÁKOVÁ, D. MAREK, J. *Ekologická výchova nejmenších a malých – celoroční projekt pro MŠ*. Praha: PROEKO 2001
9. STREJČKOVÁ, E. *Děti pro pětihory*. Praha: Zájmové sdružení Toulcův dvůr 1998
10. WITT, R. *Vnímejte přírodu všemi smysly*. Praha: Pražské ekologické centrum 1996
11. *Mateřské školky a Archa 21*. Praha: Agentura Gaia za podpory Nadace Roberta Bosche prostřednictvím ICN, ops a Nadace Heinricha Bölla 2003
12. Kolektiv autorů, *Děti, aby žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí 2005. ISBN 80-7212-382-3.

13. JARNÍKOVÁ, I. *Výchovný program mateřských škol*. Praha 1930
14. *Projekt Wild – česká verze*. Uherské Hradiště: Referát životního prostředí Okresního úřadu v Uherském Hradišti 1993.
15. *Krajská koncepce EVVO na území hl.města Prahy*. Praha: Hlavní mesto Praha 2004
16. *Praha a ekologická výchova – koncepce EVVO na území hlavního města Prahy pro roky 2005 – 2015*. Praha: Hlavní mesto Praha 2005
17. *Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. Roč.LVIII, sešit 2, Únor 2002 : metodický pokyn k EVVO ve školách a školských zařízeních)
18. Kvasničková, D. Ševcová, M. *Vzdělávání pro udržitelný rozvoj a dekáda OSN. Učitel'ské noviny*, 2005,č.19, s.25. ISSN 0139 - 5718
19. *Rámcový program pro předškolní vzdělávání – opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se vydává Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání – 2004 č.j.32 405/2004 RVP pro předškolní vzdělávání platné od 1.3.2005 (www.rvp.cz)*
20. *Akční plán Státního programu EVVO v České republice na léta 2004-2006 (www.env.cz)*
21. *Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy za školní rok 2004/2005 (www.praha-mesto.cz)*
22. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže do roku 2007 (www.praha-mesto.cz)*

23. Kvasničková, D. *Proč pláčeš muchomůrko?* Praha : SNDK 1993. ISBN 13 – 033 – 93
24. Moric, R. *Povídala ježčí máma.* Praha : Albatros 1968. ISBN 13 – 833 – 86
25. Moric, R. *Pohádky z lesa.* Praha : Albatros 1981. ISBN 13 - 872 – 81
26. Sladkov, N. Holzner, P. *Lesní schovávanky..* Praha : SNDK 1980. ISBN 26 – 002 – 80
27. Sekora, O. *Ferda Mravenec .* Praha : Albatros 1996 ISBN 13 – 702 -96
28. Miller, Z. *Jak krtek ke kalhotkám přišel.* Praha : Albatros 2003 ISBN 80 – 00 – 01199 - 9

PŘÍLOHY

- Projekt Voda od Idy Jarníkové (část)
- Kopie dotazníku
- Organizace a střediska ekologické výchovy, chráněná území v Praze
- Projekt „Ekosystém LES“ a projekt „Borovice“ jako součást celoročního projektu „Seznamování dětí s přírodou“